

Original Article

DOI: 10.14456/jdl.2023.59

การพัฒนาชุมชนเมืองในมิติชุมชนาริปไตยที่รับผิดชอบเขตบางรัก

กรุงเทพมหานคร

A Responsive Communitarianism Development in
Bang Rak District, Bangkokสุวิทย์ เลิศธนากุลวัฒน์¹ และ รัตพงษ์ สอนสุภาพ²Suvit Lertthanakulvat¹ and Rattaphong Sonsuphap^{2*}

ARTICLE INFO

Name of Author:

1. สุวิทย์ เลิศธนากุลวัฒน์

วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

Suvit Lertthanakulvat

College of Social Innovation, Rangsit University, Thailand.

Email: Suvitlee.lee@gmail.com

Corresponding Author*

2. ผศ.ดร.รัตพงษ์ สอนสุภาพ

วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต และสถาบัน
ประเทศไทยต่อต้านการทุจริตแห่งชาติ

Asst.Prof.Dr.Rattaphong Sonsuphap

College of Social Innovation, Rangsit University, Thailand Anti-Corruption Academy, Thailand.

Email: rattaphong.s@rsu.ac.th

Keywords:

ชุมชนาริปไตยที่รับผิดชอบ; การพัฒนาชุมชน; เขตบาง
รัก กรุงเทพมหานครResponsive Communitarianism;
Development; Bang Rak District
Bangkok

Article history:

Received: 09/09/2023

Revised: 19/11/2023

Accepted: 15/12/2023

Available online: 22/12/2023

How to Cite:

Lertthanakulvat, S. & Sonsuphap, R.
(2023). A Responsive
Communitarianism Development in
Bang Rak District, Bangkok. Journal of
Dhamma for Life, 29(4), 232-247.

ABSTRACT

This study aims to: Investigate the development of urban communities in the dimension of community responsibility, examine the self-reliance process in the participatory development of urban communities in the Bang Rak district, Bangkok, and explore community development models for inclusive self-reliance in the urban context of the Bang Rak district, Bangkok, utilizing qualitative research methods, case study techniques, and data collection through document analysis and in-depth interviews with 23 participants. Study Findings indicate that variation in Self-Reliance Levels: Within the Bang Rak area, prototype urban communities exhibited differing levels of self-reliance. The Wat Mueang Kamasthirdharn Community showcased a high degree of community responsibility, social and cultural development, technological advancement, and economic self-sufficiency, while the Phiphak Community, though self-reliant in certain dimensions such as mental well-being and social aspects, faced economic challenges.

Community Development Process in Bang Rak as follow: Identifying and Seeking Trustworthy Community Leaders, forming Community Committees as Drivers of Main Activities, communicating Benefits and Necessity of Group Activities, fostering Inclusiveness and Assigning Responsibilities to Community Members, delivering the Benefits of Participation, and lastly establishing Relationships and Communication with External Organizations. Community Development Models: The study reveals distinct business and social enterprise concepts for community development that align with the characteristics, strengths, and unique capabilities of each community.

In conclusion, this research provides insights into the heterogeneous levels of self-reliance in urban communities, the processes integral to community development, and the suitability of diverse business and social enterprise models for community sustainability within the Bang Rak district in Bangkok.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาชุมชนเมืองในมิติชุมชนธรรมาภิบาลที่รับผิดชอบ 2) เพื่อศึกษากระบวนการพึ่งพาตนเองในการพัฒนาชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมในเขตเทศบาล กรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อหารูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองแบบมีส่วนร่วมในบริบทเขตเมือง เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เทคนิคการศึกษาเฉพาะกรณี เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 23 คน

ผลการศึกษา พบว่า 1. ชุมชนเขตเมืองในพื้นที่เขตบางรักที่เป็นชุมชนต้นแบบมีระดับการพึ่งพาตนเองแตกต่างกัน โดยชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารุณ เป็นชุมชนเมืองที่มีความเป็นชุมชนธรรมาภิบาลที่รับผิดชอบ และมีทุนทางสังคม มีการพึ่งพาตนเองได้ดี ทั้งมิติทางด้านสังคมวัฒนธรรม ทางด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 เป็นชุมชนแออัด มีการพึ่งพาตนเองได้ในบางมิติ อาทิ ทางด้านจิตใจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามทั้งสองชุมชนมีลักษณะคล้ายคลึงร่วมกัน คือ ผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชน ปัจจัยทรัพยากรชุมชน ปัจจัยภูมิปัญญา และองค์ความรู้ของชุมชนเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ต่อยอดเป็นธุรกิจเพื่อสังคมได้ 2. กระบวนการพึ่งพาตนเองในการพัฒนาชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมในเขตบางรัก พบว่า (1) กระบวนการสร้างและค้นหาผู้นำชุมชนที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ (2) กระบวนการสร้างทีมคณะกรรมการชุมชน เพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนและดำเนินการกิจกรรมหลัก (3) กระบวนการสื่อสารถึงประโยชน์และความจำเป็นในกิจกรรมกลุ่ม (4) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและมอบหมายความรับผิดชอบให้สมาชิกชุมชน (5) กระบวนการส่งมอบผลประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรม และ (6) กระบวนการในการสร้างความสัมพันธ์และสื่อสารต่อองค์กรภายนอก และ 3. รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองแบบมีส่วนร่วมในบริบทเขตเมือง พบว่า แนวคิดธุรกิจและวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับชุมชนเมือง มีความแตกต่างกันตามลักษณะของชุมชน จุดเด่นที่เป็นทุนของชุมชน และลักษณะพิเศษหรือความสามารถพิเศษของประชากรในพื้นที่ชุมชน

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทำให้วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของชุมชนในแต่ละพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป เกิดปรากฏการณ์การอพยพ และโยกย้ายถิ่นฐานของประชากรต่างถิ่นที่ย้ายจากชนบทเข้ามาในเขตเมืองเพื่อประกอบอาชีพ ความหนาแน่นของประชากรสูงมากขึ้น และส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนและความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไป และก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมหลาย ๆ ประการตามมา อาทิ ปัญหาความแออัดของที่อยู่อาศัย และสถานที่ทำงานในเขตเมือง ปัญหาด้านการให้บริการสาธารณสุขโรค และสาธารณสุขที่ไม่ทั่วถึง เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ การจัดการมูลฝอยต่างๆ ที่อาจไม่สามารถรองรับได้เพียงพอ รวมถึงการให้บริการสาธารณสุขประโยชน์อื่นๆ เช่น สวนสาธารณะ โรงพยาบาล โรงเรียน และสถานที่ทำการของรัฐบาลอื่น ๆ ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ และส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมอื่นตามมา เช่น ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ปัญหาแหล่งชุมชนแออัด ปัญหาการ

ว่างงาน และความยากจน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาเด็กเร่ร่อนจรจัด เป็นต้น ซึ่งปัญหาทางสังคมเหล่านี้ มักปรากฏในชุมชนเขตเมือง อันอาจทำให้เกิดความไม่มั่นใจในความปลอดภัยของชีวิต และทรัพย์สิน ตลอดจนสวัสดิภาพของบุคคลต่าง ๆ ด้วย

จากการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนในประเทศไทยในมิติความทันสมัยกับชุมชนแบบวิถีเอเชีย (Modernity and Asiatic mode of Communities) โดยฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553) และสมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2558) ชี้ว่าการขยายตัวของระบบทุนนิยมจะก่อให้เกิดการกัดเซาะหรือทำลายชุมชนโดยเฉพาะในเขตชนบท นอกจากนี้ยังคิดต่างๆ มักมีความเชื่อว่า การพัฒนาสู่ความทันสมัยจะส่งผลให้ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลที่ดำรงอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลาช้านานจะต้องเสื่อมสลายลงไปด้วย ในขณะที่สังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนต่างแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และรักษาพื้นที่ของความเป็นส่วนตัวในระดับสูงกลับขยายตัวและเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาสังคมสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัยอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพทั่วไปของปัญหา ความต้องการ กระบวนการแก้ไขปัญหา และผู้เกี่ยวข้องในระบบ และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการของการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องบริหารจัดการชุมชนผ่านกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาในภาพรวมแบบบูรณาการจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาสังคม โดยอาจมีหน่วยงานท้องถิ่น เป็นองค์กรหลัก และประชาสังคมเป็นผู้รับประโยชน์ที่สุขสมบูรณ์ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, 2550)

เขตบางรัก เป็นศูนย์กลางทางการค้า การเงิน และการบริการที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่รวม 5.536 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 5 แขวง ได้แก่ แขวงบางรัก แขวงมหาพฤฒาราม แขวงสีพระยา แขวงสีลม และ แขวงสุริยวงศ์ มีถนนสายสำคัญตัดผ่าน อาทิ ถนนสีลม ถนนสุขุมวิท ถนนเจริญกรุง ถนนสีพระยา ถนนพระราม 4 ฯลฯ และในพื้นที่มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน 7 ประเภท ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม ประเภทที่อยู่อาศัย ประเภทที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม ประเภทอุตสาหกรรม ประเภทสถาบันศาสนา ประเภทสถาบันราชการและประเภทสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินที่พบมากที่สุดในพื้นที่ คือ ประเภทพาณิชยกรรม โดยคิดเป็นร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับสภาพทางสังคมพบว่า มีประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตามสำมะโนประชากรที่ถูกต้อง จำนวน 46,657 คน โดยมีการรวมกลุ่มอยู่เป็นชุมชน จำนวน 15 ชุมชน แบ่งเป็น ชุมชนแออัด 3 ชุมชน, ชุมชนเมือง 11 ชุมชน, และชุมชนอาคารสูง 1 ชุมชน ซึ่งรูปแบบวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่เขตบางรัก พบว่า มีความหลากหลายของเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยประชากรในพื้นที่มีทั้งชาวไทย จีน และอินเดีย เขตบางรักจึงเป็นที่ตั้งของวัด มัสยิด และคริสตจักร จำนวนมาก เช่น อาสนวิหารอัสสัมชัญ คริสตจักรสะพานเหลือง มัสยิดบ้านอู๋ มัสยิดฮารูน วัดพระศรีมหาอุมาเทวี วัดมหาพฤฒารามวรวิหาร วัดหัวลำโพง พระอารามหลวงชั้นตรี เป็นต้น ลักษณะทางเศรษฐกิจพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในเขตบางรักประกอบอาชีพค้าขายและบริการเป็นหลัก โดยรูปแบบสถานประกอบการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้แก่ สถาบันการเงิน โรงแรม ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า ร้านขายอัญมณี ฯลฯ

(เยาวลักษณ์ จันทมาศ และ วราลักษณ์ คงอ้วน, 2555) ลักษณะของชุมชนในเขตบางรักจึงมี 2 มิติ คือ มิติแรก ชุมชนเป็นสายใยถักทอความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของปัจเจกชนที่มีผลกระทบต่อกันและกัน เป็นความสัมพันธ์ที่ตัดข้ามไปข้ามมาหลายสายและเสริมแรงต่อกันและกัน แทนที่จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนหนึ่งกับอีกปัจเจกชนหนึ่ง หรือเชื่อมติดกันอย่างต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ และมิติที่สอง ชุมชนเป็นชุมชนที่ต้องมีมาตรการสำหรับเสริมแรงให้แก่สมาชิกหันมามีความผูกพันต่อชุดของค่านิยมร่วม บรรทัดฐานร่วม และความหมายร่วม รวมทั้งมีประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ร่วมกัน กล่าวอย่างสั้น ๆ ก็คือ มีวัฒนธรรมเฉพาะเจาะจงร่วมกัน โดยชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และศาสนาเดียวกัน ๆ ลักษณะชุมชนดังกล่าวนี้เรียกว่า “ชุมชนอธิปไตยที่รับผิดชอบ (Responsive Communitarianism)” ตามแนวคิดของ Amitai Etzioni (Etzioni, 1993; 1996 p. 127)

ดังนั้นการศึกษาการพัฒนาชุมชนเมืองในมิติชุมชนอธิปไตยที่รับผิดชอบเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้ เพื่อที่จะทำให้ชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน นำไปสู่การเป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนในเขตเมืองที่สามารถนำไปขยายผลในพื้นที่เขตอื่น และจะทำให้กรุงเทพมหานคร ที่เป็นมหานครและศูนย์กลางความเจริญของประเทศ สามารถพัฒนาและเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยปราศจากความเหลื่อมล้ำ และนำไปสู่ต้นแบบในการพัฒนาชุมชนในบริบทเขตเมืองที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริงต่อไป คำถามการวิจัย การพัฒนาชุมชนเมืองในความหมายชุมชนอธิปไตยที่รับผิดชอบมีลักษณะอย่างไร มีกระบวนการและรูปแบบการพัฒนาชุมชนพึ่งพาตนเองที่เหมาะสมในบริบทเขตเมือง ชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 (ชุมชนแออัด) และชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารูน (ชุมชนเมือง) เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาชุมชนเมืองในความหมายชุมชนอธิปไตยที่รับผิดชอบ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนเมืองในความหมายชุมชนอธิปไตยที่รับผิดชอบ กรณีชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 (ชุมชนแออัด) และชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารูน (ชุมชนเมือง) เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อหารูปแบบการพัฒนาชุมชนพึ่งพาตนเองที่เหมาะสมในบริบทเขตเมือง เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เทคนิคการศึกษาเฉพาะกรณี เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์กลุ่ม ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จากประธานชุมชน สมาชิกชุมชนชุมชนต้นแบบ 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารูน จำนวน 10 คน และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2

จำนวน 10 คน และ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่รับผิดชอบและดูแลเขตพื้นที่บางรัก จำนวน 3 คน รวมเป็น 23 คน ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชน

ในพื้นที่เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร มี 5 แขวง ประกอบด้วย 15 ชุมชน แบ่งชุมชนออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ชุมชนแออัด 3 ชุมชน, ชุมชนเมือง 11 ชุมชน, และชุมชนอาคารสูง 1 ชุมชน ซึ่งการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะคัดเลือกกรณีศึกษา จากการพิจารณาศักยภาพของชุมชนที่สามารถพัฒนาให้เป็นชุมชนพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกชุมชนเข้มแข็งของกรุงเทพมหานคร (อัมพวัลย์ วิศวธีรานนท์ และศิริวรรณ วิบูลย์มา. 2559) ซึ่งมี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ด้านบริบท (Context) มี 1 ตัวชี้วัด คือ (1) ชุมชนมีภาวการณ์ร่วมพัฒนา
2. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด คือ (1) ผู้นำได้รับการยอมรับ และมีการสร้างผู้นำ และ (2) มีการจัดทำวิสัยทัศน์ และกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ
3. ด้านกระบวนการ (Process) ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด คือ (1) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (2) การมีธรรมาภิบาลในชุมชน และ (3) การสำรวจข้อมูลชุมชน (ทรัพยากร/ทุนชุมชน)
4. ด้านผลผลิต (Product) ประกอบด้วย (1) ชุมชนมีการศึกษาเรียนรู้ (2) ชุมชนมีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่ชีวิต และ (3) มีกิจกรรมที่บ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง

จากเกณฑ์ดังกล่าว มีเพียง 2 ชุมชนที่ผ่านเกณฑ์ และมีแนวโน้มที่สามารถพัฒนาเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ และเป็นชุมชนที่ถูกเลือกเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ คือ ชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 (ชุมชนแออัด) และชุมชนซอยวัดม่วงแคมัสยิดฮารูน (ชุมชนเมือง) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เกณฑ์วัดการพัฒนาของชุมชนในเขตบางรัก

ตารางที่ 1 เกณฑ์วัดการพัฒนาของชุมชนในเขตบางรัก											
ลักษณะชุมชน	1. ด้านบริบท		2. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)		3. ด้านกระบวนการ			4. ด้านผลผลิต (Product)			รวม (45 คะแนน)
	มีภาคีร่วมพัฒนา	ผู้นำได้รับการยอมรับ	มีการทำวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาชุมชนเป็นระบบ	การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	ธรรมาภิบาลในชุมชน	การสำรวจ	ชุมชนมีการศึกษาเรียนรู้	ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	มีกิจกรรมบ่มเพาะพึ่งตนเอง		
						ข้อมูลชุมชน (ทรัพยากร/ทุนชุมชน)					
ชุมชนเมือง											
ชุมชนซอยมหาพฤฒาราม (ชุมชนซอยแก้วฟ้า)	เมือง	3	3	4	3	3	2	3	2	3	26
ชุมชนซอยสองพระ	เมือง	3	3	4	3	3	2	3	3	3	27
ชุมชนตรอกขุนนาวา	เมือง	3	3	4	3	3	2	3	3	3	27
ชุมชนตรอกห่านาย	เมือง	3	3	4	3	3	2	3	3	3	27
ชุมชนซอยสันติภาพ	เมือง	3	4	3	3	4	2	3	3	3	28
ชุมชนศรีเวียง	เมือง	3	3	4	3	3	2	3	3	2	26
ชุมชนตลาดสดเพชรพลอย	เมือง	3	3	4	3	3	3	3	3	3	28
ชุมชนซอยวัดม่วงแคและมัสยิดฮาดูณ	เมือง	4	4	4	5	4	3	4	4	5	37
ชุมชนซอยจอมสมบูรณ	เมือง	4	3	4	4	3	2	3	2	4	29
ชุมชนซอยพระนครเวศ	เมือง	3	3	4	3	3	2	3	3	3	27
ชุมชนวัดแก้วแจ่มฟ้า (สีพระยา)	เมือง	4	3	4	4	3	2	3	3	4	30

ชุมชนอาคารสูง												
ชุมชนแฟลตครอบครัว	อาคารสูง	3	4	2	3	4	2	3	2	3	26	57.78
สถานีตำรวจนครบาลบางรัก												
ชุมชนแออัด												
ชุมชนพิพัฒน์ 2	แออัด	5	5	4	4	4	2	4	4	4	36	80.00
ชุมชนซอยหลังวัดหัวลำโพง	แออัด	4	3	4	4	3	2	3	2	4	29	64.44
ชุมชนซอยไผ่	แออัด	3	3	4	3	3	2	3	2	3	26	57.78

ที่มา : รวบรวมวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนในมิติต่าง ๆ ตลอดจนจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยทั้ง 3 กลุ่มแนวคิดต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่ฝังตัวอยู่ในโครงสร้างส่วนบน (Super Structure) และโครงสร้างส่วนล่าง (Base Structural) ของสังคม ด้วยบท (Texts) และตัวแสดง (Actors) ผ่านบริบทของยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ทั้งในมิติความทันสมัย วิถีวัฒนธรรมสังคมแบบเอเชีย มิติของทุนทางสังคม-วัฒนธรรม และมิติการปกครองที่ดีและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีกรอบดังนี้

ชุมชน มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก เป็นสายใยรักทอความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของปัจเจกชนที่มีผลกระทบต่อกันและกัน เป็นความสัมพันธ์ที่ตัดข้ามไปข้ามมาหลายสายหลายวัฒนธรรม เสริมแรงต่อกันและกัน

จนกลายเป็นพหุวัฒนธรรม **ลักษณะที่สอง** เป็นชุมชนที่มีมาตรการเสริมแรงเพื่อให้สมาชิกชุมชนหันมายึดมั่นผูกพันต่อชุดของค่านิยมร่วม บรรทัดฐานร่วม และความหมายร่วม รวมทั้งมีประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ร่วมกัน

ชุมชนที่ดี หมายถึง สังคมที่มีชุมชนอยู่ตรงกลางระหว่างรัฐกับปัจเจกชน สังคมที่มีสถานะเป็นชุมชนใหญ่ อันประกอบด้วยชุมชนย่อย ๆ ซึ่งอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย แต่สามารถรักษาความเป็นเอกภาพเอาไว้ได้ด้วยการยึดมั่นในค่านิยมหลักร่วมกันการรักษาภาวะดุลยภาพระหว่างความเป็นอิสระส่วนบุคคลกับความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคมด้วยความเป็นระเบียบในบริบทของความสมัครใจ และการใช้กลไกการเสวนาเป็นเครื่องมือหลักในการจัดการความขัดแย้งทางสังคมและค้นหาหนทางดีให้แก่สังคม

การพึ่งตนเองของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งตนเองมีทั้งระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน ซึ่งการพึ่งตนเองของปัจเจกชน คือ การที่บุคคลดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ห่างจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวเองได้ สามารถตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ได้ ด้วยตนเองหรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่น มาประกอบการตัดสินใจของตนเองได้

สรุปแนวคิดฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553) และสมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2558) ผู้วิจัยจะนำมาใช้วิเคราะห์มิติเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ผ่านความทันสมัย และวิถีชุมชนแบบเอเชีย ขณะที่แนวคิดของ Amitai Etzioni (Etzioni, 1996) จะนำมาวิเคราะห์การเมืองชุมชนผ่านชุมชนาธิปไตยที่รับผิดชอบ และนำแนวคิดการพึ่งตนเองของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550) มาวิเคราะห์การพึ่งตนเองของชุมชน ดังกรอบที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1.การพัฒนาชุมชนเมืองในความหมายชุมชนอาชีพไทยที่รับผิดชอบ

จากการศึกษาพบว่าชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารุณ และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนที่มี 2 คุณลักษณะ คือ ลักษณะแรก เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานสายใยรักทอความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของปัจเจกชนมาหลายวัฒนธรรมจนกลายเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม (Plural Cultural) ลักษณะที่สอง เป็นชุมชนที่มีความเป็นผู้นำและภาวะผู้นำ (Leader and Leadership) ที่คอยกระตุ้นเสริมสร้างเพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีค่านิยมร่วมกัน (Core Value) มีบรรทัดฐาน (Norm) ตลอดจนการมีอัตลักษณ์ (Identity) จนก่อให้เกิดทุนทางสังคม (Social Capital) ในระดับชุมชน

ชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารุณ และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 เป็นชุมชนที่อยู่ตรงกลางระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individual) โดยมีสังคมมีสถานะเป็นชุมชนใหญ่ ประกอบด้วย ชุมชนย่อย ๆ ซึ่งอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย แต่สามารถรักษาความเป็นเอกภาพเอาไว้ ด้วยการยึดมั่นในค่านิยมหลักร่วมกันการรักษาภาวะดุลยภาพระหว่างความเป็นอิสระส่วนบุคคลกับความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคมด้วยความเป็นระเบียบในบริบทของความสมัครใจ และการใช้กลไกการเสวนาเป็นเครื่องมือหลักในการจัดการความขัดแย้งทางสังคมและค้นหาฉันทามติให้แก่สังคม

การพึ่งตนเองของชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารุณ และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 นั้น สามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งตนเองมีทั้งระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน ซึ่งการพึ่งตนเองของปัจเจกชน คือ การที่บุคคลดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ห่างจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวเองได้ สามารถตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ได้ ด้วยตนเองหรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่น มาประกอบการตัดสินใจของตนเองได้

องค์ประกอบของชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารุณ และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 ที่สนับสนุนให้ชุมชนเขตเมืองสามารถพึ่งพาตนเองได้ คือ ผู้นำชุมชน และวิธีการบริหารจัดการของชุมชน ผ่านกระบวนการของการมีส่วนร่วม และพบว่า กระบวนการบ่มเพาะหรือการถ่ายทอดสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนร่วมกัน เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ปัจจัยที่จะเป็นตัวเชื่อมและสอดประสานให้เกิดความกลมเกลียวและเหนียวแน่น คือ ผู้นำทางความคิดหรือผู้นำทางจิตวิญญาณ

ปัจจัยที่สนับสนุนให้ชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารุณ และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 สามารถพึ่งพาตนเองได้ คือ ระดับการจัดการและผู้นำชุมชน โดยเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ซึ่งพบเหมือนกันจากทั้งสองชุมชน และ ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่รองลงมา นอกจากนี้ ปัจจัยทรัพยากรชุมชน และปัจจัยภูมิปัญญา และองค์ความรู้ของชุมชนเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน เนื่องจากการมีทุนชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์และแตกต่าง จะสามารถออกแบบและสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นภายใน

ชุมชนได้ต่อไป ซึ่งปัจจัยด้านทุนชุมชนที่สามารถต่อยอดและสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้นี้ พบโดดเด่นมาก ในกรณีของชุมชนซอยวัดม่วงแควมัสยิดฮารูน มีความต่างจากชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 ที่ไม่มีทุนชุมชนที่เป็นสถาปัตยกรรมหรือลักษณะภายในชุมชนที่โดดเด่นที่สามารถต่อยอดเพื่อสร้างธุรกิจชุมชนได้ แต่จุดเด่นกลับเป็นทำเลที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ใจกลางถนนสำคัญในย่านเศรษฐกิจ กลับเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นจุดแข็ง ที่สร้างความแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ

ส่วนกระบวนการที่สนับสนุนให้ชุมชนซอยวัดม่วงแควมัสยิดฮารูน และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 สามารถพึ่งพาตนเองได้ พบว่า จากชุมชนต้นแบบทั้ง 2 ชุมชน มีกระบวนการหลักที่สำคัญ 6 กระบวนการที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและก่อให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของชุมชนเมือง คือ 1) กระบวนการสร้างและค้นหาผู้นำชุมชนที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน 2) กระบวนการสร้างทีมคณะกรรมการชุมชนเพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนและดำเนินการกิจกรรมหลักของชุมชน 3) กระบวนการสื่อสารถึงประโยชน์และความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของชุมชน 4) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและมอบหมายความรับผิดชอบให้สมาชิกชุมชน 5) กระบวนการส่งมอบผลประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรมให้เห็นเชิงประจักษ์ และ 6) กระบวนการในการสร้างความสัมพันธ์และสื่อสารต่อองค์กรภายนอก

2. กระบวนการที่สนับสนุนการพัฒนาชุมชนพึ่งพาตนเองที่เหมาะสมในบริบทเขตเมือง

กระบวนการที่สนับสนุนให้ชุมชนเขตเมืองสามารถพึ่งพาตนเองได้ จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนให้ชุมชนเขตเมืองสามารถพึ่งพาตนเองได้ ต้องประกอบด้วยหลายปัจจัย ประกอบด้วย 1) ระดับการจัดการและผู้นำชุมชน โดยเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ซึ่งพบเหมือนกันจากทั้งสองชุมชน และ 2) ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่รองลงมา และพบว่า ปัจจัยทรัพยากรชุมชน ปัจจัยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชน เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน และสำหรับปัจจัยด้านทุนชุมชน ก็เป็นปัจจัยเสริมที่สนับสนุนให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เนื่องจากสามารถนำทุนชุมชนที่มีเอกลักษณ์และแตกต่างจากชุมชนอื่น มาสร้างสรรค์และออกแบบเพื่อสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ต่อไป ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ทั้งสองชุมชนแม้จะอยู่ในเขตบางรักเช่นเดียวกัน และระยะทางหรือสภาพแวดล้อมไม่แตกต่างกันมากนัก แต่กลับพบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนการพึ่งพาตนเองมีความแตกต่างกัน โดยพบว่า ชุมชนซอยวัดม่วงแควมัสยิดฮารูน มีปัจจัยด้านทุนชุมชนที่สามารถต่อยอดและสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองอย่างโดดเด่นมาก แต่แตกต่างกับกรณีของชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 ที่ไม่มีทุนชุมชนที่เป็นสถาปัตยกรรมหรือลักษณะภายในชุมชนที่โดดเด่นที่สามารถต่อยอดเพื่อสร้างธุรกิจชุมชนได้ ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนนั้นมีลักษณะและองค์ประกอบหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญแม้ชุมชนจะมีลักษณะที่ใกล้เคียง พื้นที่ใกล้เคียง ก็เชื่อว่าชุมชนนั้นจะมีลักษณะความเข้มแข็งและองค์ประกอบเหมือนกัน เนื่องจากชุมชนที่จะพึ่งพาตนเองได้ ต้องประกอบด้วย 1) ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง 2) ทุนทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงระบบสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่เกื้อกูลกับการดำรงอยู่ร่วมกัน ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือเอื้ออาทร และสมาชิกทุกคนมีจิตสำนึก มี

อุดมการณ์ร่วมของชุมชน มีความผูกพันในการสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมั่นคง 3) ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ของชุมชน และรวมถึงการมีภูมิปัญญาในการคิด วางแผน กำหนดเป้าหมายโดยชุมชนเอง การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม รู้จักปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป และต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ใหม่ในการจัดการความสัมพันธ์ภายในชุมชนและจัดการความร่วมมือกับภายนอกชุมชน 4) ระบบการจัดการ ที่องค์กรภายในชุมชนต้องรู้จักจัดการ และสามารถประสานความร่วมมือ และกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแนวทางปฏิบัติเพื่อให้สมาชิกชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน 5) การสนับสนุนจากภายนอก เนื่องจากพบว่า มีหลายชุมชนที่ยังขาดศักยภาพ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือ จึงยังต้องได้รับการสนับสนุนในบางประเด็น และ 6) การสร้างเงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดย ต้องปรับวิถีคิดของสมาชิกในชุมชนและปรับวิถีชีวิตใหม่ ให้ใช้ชีวิตเรียบง่าย มีความเพียร เกื้อกูลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้เท่าทันตนเอง สามารถปรับตัวดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ รู้จักปรับจิตสำนึกการเป็นผู้ให้ ผู้สนับสนุนช่วยเหลือต่อชุมชน รวมไปถึง การเคารพระบียบสังคมใหม่ โดยรู้จักจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบนฐานสำนึกที่เห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทร และเสียสละแบ่งปัน

3.รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองแบบมีส่วนร่วมในบริบทเขตเมือง

รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองแบบมีส่วนร่วมในบริบทเขตเมืองแนวคิดธุรกิจและวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับชุมชนเมือง และสามารถช่วยสนับสนุนให้ชุมชนเมืองในพื้นที่เขตบางรัก กรุงเทพมหานครมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังนี้

ชุมชนซอยวัดม่วงแคมัสยิดฮารูน เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีสถานที่ที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นอยู่ภายในชุมชนและใกล้เคียงหลายสิ่ง ทั้งมัสยิดฮารูน กุโบร (สุสาน) ซึ่งเป็นที่ฝังศพของบุคคลสำคัญ อาคารบ้านพักตำรวจน้ำ เลขที่ 120 สถานีดับเพลิงบางรัก ซึ่งเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม รวมไปถึงทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้กับสถานที่จัดกิจกรรมสำคัญของกรุงเทพมหานคร ใกล้กับศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (Thailand Creative & Design Center :TCDC) ในพื้นที่อาคารไพบรณียกกลางบางรัก ซึ่งจะมีการจัดงานกิจกรรมพิเศษบ่อยครั้ง และอยู่ใกล้กับโรงแรมใหญ่ที่มีชาวต่างชาติมาพักอยู่จำนวนมาก ประกอบกับลักษณะพิเศษของคนในชุมชน คือ มีความสามารถในการทำอาหารที่มีอัตลักษณ์ คือ อาหารมุสลิมที่หาทานได้ยากในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะนำเสนอให้พัฒนาชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยให้นักท่องเที่ยวสามารถมาศึกษาวิถีชีวิตชุมชนรวมถึงการถ่ายภาพหรือเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนเก่าแก่ในพื้นที่แห่งนี้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์ โดยนำโมเดล “บ้านเลขที่ 1 เจริญกรุง” ในซอยเจริญกรุง 30 หรือตรอกกัปตันบุช มาเป็นต้นแบบในการพัฒนา พร้อมกับนำเสนอวิธีการให้สมาชิกชุมชนสามารถดำเนินการ ดังนี้ 1) สนับสนุนการสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชาวมุสลิมในเขตเมืองชั้นใน พร้อมมีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของเด็กและเยาวชน 2) เปิดให้บริการรับจัดเลี้ยง และจัดกิจกรรมต่างๆ โดยมีอาหารมุสลิมเป็นเอกลักษณ์ และ 3) จัดเป็น

ธุรกิจชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ Newton Food Centre ในสิงคโปร์ และ Jalan Alor in Kuala Lumpur ในมาเลเซีย

ชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 เนื่องจากชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 ไม่มีทุนชุมชนหรือทรัพยากรสำคัญตั้งภายในชุมชน แต่กลับมีทำเลที่ตั้งของชุมชนที่เป็นซอยลัดระหว่างถนนใหญ่ในพื้นที่บางรักเป็นจุดเด่น ประกอบกับเสน่ห์ของพื้นที่สีเขียวภายในชุมชนที่มีความร่มรื่น ซึ่งแตกต่างจากอาคารสูงและพื้นที่โดยรอบอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ เนื่องจากสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพค้าขายและมีการตั้งร้านเป็นهابเร่ แผงลอยในพื้นที่ถนนสีลม ทำให้ผู้วิจัยประธานชุมชน และสมาชิกชุมชน ได้ร่วมกันหารือและเล็งเห็นโอกาสว่า น่าจะสามารถพัฒนาให้ชุมชนแห่งนี้ สามารถดึงดูดผู้คนเพื่อสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้กับสมาชิกชุมชนได้ โดยผู้วิจัยจึงนำเสนอให้พัฒนาชุมชน สร้างเป็นจุดพักผ่อนพื้นที่สีเขียวของตึกสูงที่อยู่รอบข้างพื้นที่ชุมชนและพัฒนาพื้นที่ของชุมชนที่เป็นจุดเชื่อมต่อกับบุคคลภายนอกให้กลายเป็นตลาด และจัดเป็นระเบียบภายในซอยให้เป็นจุดดึงดูดให้บุคคลภายนอกเข้ามาซื้อสินค้าของชุมชน ก็จะทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในภาพรวมได้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอให้ชุมชนแห่งนี้พัฒนาเป็น 1) การปรับพื้นที่ทางเข้าซอยให้กลายเป็นจุด Check-in เพื่อดึงดูดให้มีผู้ที่ต้องการซื้อสินค้าเข้ามาภายในชุมชน 2) สร้างตลาดนัด Flea market หรือ Swap meet ภายในชุมชน และ 3) ปรับพื้นที่สีเขียวตรงกลาง ให้กลายเป็นลานเบียร์ หรืออาหารพร้อมทานในลักษณะงานเทศกาลเล็กๆ ที่มีการแสดงดนตรีสด ในลักษณะของเทศกาลซินโค เดอ มาโย (Cinco de Mayo)

อภิปรายผล

การพัฒนาชุมชนเมืองในมิติชุมชนอธิปไตยที่รับผิดชอบชุมชน สำหรับกรณีชุมชนซอยวัดม่วงแถม์สยิดฮารุน และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนที่มี 2 คุณลักษณะ คือ ลักษณะแรก เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานสายใยรักทอความสัมพันธระหว่างกลุ่มของปัจเจกชนมาหลายวัฒนธรรมจนกลายเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม (Plural Cultural) ลักษณะที่สอง เป็นชุมชนที่มีความเป็นผู้นำและภาวะผู้นำ (Leader and Leadership) ที่คอยกระตุ้นเสริมสร้างเพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีค่านิยมร่วมกัน (Core Value) มีบรรทัดฐาน (Norm) ตลอดจนการมีอัตลักษณ์ (Identity) จนก่อให้เกิดทุนทางสังคม (Social Capital) ในระดับชุมชน ซึ่งสอดคล้องแนวคิดเรื่องมิติของทุน Pierre Bourdieu (Bourdieu, 1990; 1984) ชุมชนซอยวัดม่วงแถม์สยิดฮารุน และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 มีความฐานะทุนชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนสัญลักษณ์ ฯลฯ ซึ่งชุมชนนั้น ๆ จะต้องค้นหาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ เพื่อที่จะบริหารจัดการทุนชุมชนที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ มีความเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน กระบวนการจัดการทุนชุมชนได้เหมาะสม ชุมชนนั้น ๆ ก็จะกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ อาทิ การพัฒนาสื่อชุมชนประเภทหอกระจายข่าวสารและวิทยุชุมชน ได้ช่วยเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยผ่านการหนุนเสริมโดยใช้สื่อชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Amitai Etzioni (Etzioni, 1996) ที่มองว่า สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลมีคุณค่าโดยตัวเอง และเสรีภาพเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ส่วนข้อบกพร่องของแนวคิดเสรีนิยมนี้ เพราะแนวคิดนี้มองข้ามไปว่าเสรีภาพโดย

ตัวมันเองมิได้เกิดขึ้นท่ามกลางสุญญากาศ แต่เกิดขึ้นภายใต้บริบทครอบครัวและชุมชนที่มีการอบรมขัดเกลาเฉพาะเจาะจงแบบหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่น่าจะมีเสรีภาพที่แยกขาดออกจากชุมชนอย่างแท้จริง และหากยึดถือเสรีภาพอย่างสุดโต่งกันทุกคน สังคมที่แตกออกเป็นเสี่ยง ๆ เช่นนั้นจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างไร ดังนั้นชุมชนอาชีพไทยที่รับผิดชอบจะทำให้สมาชิกช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเป็นสังคมที่อบอุ่น อย่างไรก็ตาม Amitai Etzioni (Etzioni, 1996) ยังชี้ ในแง่ที่ว่าชุมชนอาชีพไทยความเหนียวแน่นสุดโต่งเกินไปก็จะก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ปกคั้นให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานของชุมชนจนทำให้ไม่สามารถคิดนอกกรอบได้ รวมทั้งสังคมที่มีความเป็นชุมชนอาชีพไทยมีแนวโน้มที่จะมีลักษณะอนุรักษนิยมและอำนาจนิยมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ รวมทั้งยังสอดคล้องในเชิงบริบทเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแบบชุมชนแบบเอเชียของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553) และสมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2558) ที่มองพลวัตของชุมชนในปัจจุบัน การดำเนินกิจกรรมร่วม (Collective Agencies) หมายถึง สมาชิกมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน โดยกลุ่มมีพื้นฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีอัตลักษณ์ร่วม มีความหมายร่วม และมีความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของ “ภาคประชาสังคม” (Civil Society) ที่มีบทบาทในการสร้างดุลยภาพให้แก่ระบบพหุนิยมในปัจจุบัน

กระบวนการพึ่งพาตนเองในการพัฒนาชุมชนซอยวัดม่วงแคมัสยิดฮารูน มีลักษณะเป็นชุมชนเมือง มีการพึ่งตนเองในระดับมาก เนื่องจาก มีระดับสามารถพึ่งตนเองได้ทางสังคมและวัฒนธรรม ทางจิตใจ และทางทรัพยากรธรรมชาติ/ชุมชนในระดับสูงมาก และมีการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในระดับมาก ส่วนชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด มีระดับการพึ่งพาตนเองในภาพรวมระดับปานกลาง เนื่องจาก มีระดับการพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านเทคโนโลยีในระดับปานกลาง และ การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ/ชุมชน และทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับพอใช้ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับนอกจากนี้แล้ว สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองได้ของชุมชนจากทุนด้านอื่น ๆ นั้น สอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งตนเองชุมชนของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550) ได้ชี้ว่า ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สร้างความอยู่รอดของชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาระดับพัฒนาชุมชนของตนเอง และการพึ่งตนเองของชุมชนในงานนี้จึงเห็นว่าจะต้องมีลักษณะ 5 ประการ ดังกล่าว รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ Amitai Etzioni (Etzioni, 1996) ได้ชี้ว่า ปัจจัยที่ยึดโยงสมาชิกภายในชุมชนเข้าด้วยกัน ได้แก่ การยึดมั่นผูกพันในค่านิยมหลักร่วมกันด้วยความสมัครใจ โดยสมาชิกซึมซับเอาค่านิยมหลักเข้าไปไว้ในจิตใจของตนผ่านการอบรมขัดเกลาด้วยวาจาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตามมีความเป็นไปได้ที่สมาชิกจะมีความขัดแย้งเกี่ยวกับการยึดถือค่านิยมที่แตกต่างกัน ซึ่งชุมชนสามารถจัดการความขัดแย้งดังกล่าวได้โดยผ่าน “สารเสวนา” (Dialogue) และบางครั้งความขัดแย้งด้านค่านิยมหลักที่เป็นเรื่องสำคัญและมีผู้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมากจนต้องขยายการอภิปรายถกเถียงออกสู่สังคมในวงกว้าง ให้กลายเป็นเครื่องมือหลักในการแสวงหาฉันทามติของสังคม และจะต้องมีการดำเนินกิจกรรมสารเสวนาอย่างกว้างขวางจน

กลายเป็นวัฒนธรรม ตามทัศนะของ Etzioni สังคมในอุดมคติมีลักษณะเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ประกอบด้วย ชุมชนย่อยหลาย ๆ ชุมชน เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีเอกภาพภายใต้ความเป็นพหุนิยม

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของปิแอร์ บูดีเยอ (Bourdieu, 1990; 1984) ที่มองว่า ทุนเพื่อการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จนั้น คือ การบูรณาการทุนประเภทต่าง ๆ เข้ามาหนุนเสริมกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างแต่พื้นฐานในการพัฒนาจะต้องเริ่มจากคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเอง เพราะคนในชุมชนนั้น ๆ จะรู้และเข้าใจถึงปัญหาความต้องการและทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนคนนอกเป็นเพียงผู้ช่วยส่งเสริมเท่านั้น รากฐานสำคัญเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้นจะต้องเริ่มจากตัวคนในชุมชนก่อนโดยจะต้องเรียนรู้ว่าแต่ละคนในชุมชนมีคุณค่าที่ต่างกันไปและทุกคนล้วนมีความสามารถมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง และทุนชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนสัญลักษณ์ ฯลฯ ชุมชนนั้น ๆ จะต้องค้นหาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ เพื่อที่จะบริหารจัดการทุนชุมชนที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ มีความเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน กระบวนการจัดการทุนชุมชนได้เหมาะสม ชุมชนนั้น ๆ ก็จะกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ในการพัฒนาหรือสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้นั้น จำเป็นต้องใช้ปัจจัยสนับสนุนจากหลาย ๆ ส่วนของชุมชนมาดำเนินการร่วมกันและมีค่านิยมร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) สอดคล้องกับการศึกษาของ ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ และคณะ (2566 หน้า 131-132)

รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองแบบมีส่วนร่วมในบริบทเขตเมือง กรณีชุมชนซอยวัดม่วงแคว มัสยิดฮารูน ควรพัฒนาเป็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เพราะชุมชนแห่งนี้แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยให้นักท่องเที่ยวสามารถมาศึกษาวิถีชีวิตชุมชน เรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนเก่าแก่แห่งนี้ ในลักษณะพิพิธภัณฑ์ โดยนำโมเดล “บ้านเลขที่ 1 เจริญกรุง” โดย 1) สนับสนุนการสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อเรียนรู้ ประวัติความเป็นมาของชาวมุสลิมในเขตเมืองชั้นใน พร้อมมีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของเด็กและเยาวชน 2) เปิดให้บริการรับจัดเลี้ยง และจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีอาหารมุสลิมเป็นเอกลักษณ์ และ 3) จัดเป็นธุรกิจชุมชน แบบพหุวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ Newton Food Centre ในสิงคโปร์ และ Jalan Alor in Kuala Lumpur ใน มาเลเซีย ส่วนชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 ควรพัฒนาให้เป็นเป็นจุดพักผ่อนเป็นพื้นที่สีเขียว โดย 1) การปรับพื้นที่ทางเข้า ซอยให้กลายเป็นจุด Check-in เพื่อดึงดูดให้มีผู้ที่ต้องการซื้อสินค้าเข้ามาภายในชุมชน 2) สร้างตลาดนัด Flea market หรือ swap meet ภายในชุมชน และ 3) ปรับพื้นที่สีเขียวตรงกลาง ให้กลายเป็นลานเปียร์ หรืออาหารพร้อมทานในลักษณะงานเทศกาลเล็ก ๆ ที่มีการแสดงดนตรีสด ในลักษณะของเทศกาลซินโค เดอ มาโย (Cinco de Mayo) แนวการพัฒนาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาบนฐานของชุมชน (Community-based Development) เป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาได้อย่างหลากหลาย ทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Maleki, Moradi, & Parsa, 2014; Ahebwa & Duim, 2013; Giampiccoli & Kalis, 2012) วิสาหกิจชุมชน (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2551) การจัดการสวัสดิการชุมชน (จินตนา กาตมณี, 2557) ชุมชนบนพื้นฐานของความศรัทธา (Kaewthep, 2008) และชุมชนเชิงปฏิบัติของกลุ่มช่วยเหลือตนเอง (Tanabe, 2008)

เป็นต้น นอกจากนี้ กิจกรรมเพื่อสังคมเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม ที่มีการนำนวัตกรรมสังคม (Social Innovation) เข้ามาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นการสร้างความยั่งยืนในการแก้ปัญหาจากการดำเนินงานทางด้านธุรกิจ และการดำเนินงานทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

สรุป

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย (Modernity) การขยายตัวของระบบทุนนิยมจะก่อให้เกิดการกัดเซาะหรือทำลายชุมชนทั้งในเขตเมืองและในเขตชนบท การพัฒนาสู่ความทันสมัยจะส่งผลให้ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลที่ดำรงอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลาช้านานจะต้องเสื่อมสลายลงไปด้วย ในขณะที่สังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนต่างแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และรักษาพื้นที่ของความเป็นส่วนตัวในระดับสูงจึงเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาสังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามจุดแข็งของชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารูน และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 มีลักษณะคล้ายกับชุมชนแบบวิถีเอเชีย (Asiatic mode of Communities) ที่มีลักษณะเป็น “ระบบชุมชนแบบสมัยใหม่” มีลักษณะพิเศษเพราะชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารูน มีลักษณะเป็นชุมชนเมืองที่มีการพึ่งตนเองในระดับมาก ส่วนชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด มีระดับการพึ่งพาตนเองในภาพรวมระดับปานกลาง อย่างไรก็ตามชุมชนทั้งสองแห่งนี้ มีวัฒนธรรมจารีตที่สืบทอดมาและผลิตซ้ำส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง (Cultural Reproduction) จนกลายเป็นทุนทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมประชาสังคมของชุมชนได้ก่อให้เกิดชุมชนอาชีพไทยที่รับผิดชอบ (Responsive Communitarianism)

กระบวนการพึ่งพาตนเองในการพัฒนาชุมชนซอยวัดม่วงแคมป์สยิดฮารูน มีลักษณะเป็นชุมชนเมือง มีการพึ่งตนเองในระดับมาก เนื่องจาก มีระดับสามารถพึ่งตนเองได้ทางสังคมและวัฒนธรรม ทางจิตใจ และทางทรัพยากรธรรมชาติ/ชุมชนในระดับสูงมาก และมีการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในระดับมาก ส่วนชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด มีระดับการพึ่งพาตนเองในภาพรวมระดับปานกลาง เนื่องจาก มีระดับการพึ่งพาตนเองทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านเทคโนโลยีในระดับปานกลาง และ การพึ่งพาตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ/ชุมชน และทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับพอใช้

ข้อเสนอแนะ

1.การพัฒนาชุมชนหรือการสร้างธุรกิจเพื่อชุมชน มีปัจจัยสำคัญ คือ ทุนของชุมชน และความสามารถที่เป็นลักษณะพิเศษของสมาชิกชุมชน ดังนั้น การจัดเก็บหรือการจัดทำฐานข้อมูลสำคัญและรายละเอียดของสมาชิกชุมชนที่ละเอียด จะทำให้สามารถดึงจุดเด่นหรือเป็นแนวทางที่สร้างกิจกรรมส่งเสริม หรือการให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสมให้กับชุมชนนั้นๆ จึงควรให้ความสำคัญกับการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนที่ลงรายละเอียดทุกครัวเรือนและมีการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบันเสมอ

2. การศึกษาเปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกันในเขตเมืองในพื้นที่อื่นๆ ของกรุงเทพมหานคร เพื่อให้สามารถออกแบบรูปแบบหรือโมเดลในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนได้เหมาะสมในเชิงพื้นที่

3. การศึกษาเชิงปฏิบัติการด้วยการนำโมเดลหรือรูปแบบธุรกิจเพื่อชุมชนไปปฏิบัติและติดตามผล เพื่อจะทำให้ทราบผลที่ชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีลักษณะคล้ายกันได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา กาศมณี (2557). *การจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว*. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). *การเป็นสมัยใหม่ กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด
- ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ และคณะ. (2566). การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยสภาวะแวดล้อมตามกรอบแนวคิด ASCOPE และทำสารสนเทศ JIPOE ด้วยเทคนิคขั้นสูง ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง การประเมินสภาวะแวดล้อมพหุมิติพื้นที่ลุ่มน้ำจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อความสันติสุขและความมั่นคง. *วารสารวิชาการป้องกันประเทศ*, 14(1), 120-134.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. (2550). *ภาพพัฒนาการ.กรมการพัฒนาชุมชน*. บริษัท ราไทยเพรส จำกัด. กรุงเทพมหานคร
- เยาวลักษณ์ จันทมาศ และ วราลักษณ์ คงอ้วน. (2555). *แนวทางพัฒนาสวนสาธารณะในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.* 15, 103-115
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2558). ชุมชน ความเป็นส่วนตัวและการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารพัฒนาสังคม*. 17(1), 2-27.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2551). *การพัฒนาการจัดการความขัดแย้งการมีส่วนร่วมและสังคมเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: บริษัท นิวส์ เมคเกอร์ จำกัด.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัมพวัลย์ วิศวธีรานนท์ และศิริวรรณ วิบูลย์มา. (2559). ชุมชนเข้มแข็งสร้างกรุงเทพฯ ยั่งยืน: ตัวชี้วัด และบทเรียนความสำเร็จของชุมชน. *วารสารศรีนครินทร์วิจัยและพัฒนา* 8(15), 182 - 194.

Ahebwa, W. M. & Van der Duim, V. R. (2013). Conservation, Livelihoods, and Tourism: A Case Study of the Buhoma-Mukono Community-based Tourism Project in Uganda. *Journal of Park and Recreation Administration*, 31(3), 96-114.

Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cattani, G., Ferriani, S., & Allison, P. D. (2014). Insiders, Outsiders, and the Struggle for Consecration in Cultural Fields: A Core-Periphery Perspective. *American Sociological Review*, 79(2), 258-281. <https://doi.org/10.1177/0003122414520960>

Etzioni, A. (1993). *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities and the Communitarian Agenda*. New York: Crown Publishers.

Etzioni, A. (1996). *The New Golden Rule: Community & Morality in a Democratic Society*. New York: Basic Books.

Giampiccoli, A. & Kalis, J. H. (2012). Tourism, Food, and Culture: Community-based Tourism, Local Food, and Community Development in Mpondoland. *Culture, Agriculture, Food and Environment*, 34(2), 101-123.

Kaewthep, K. (2008). *An Imagining Community: The Case of Sisa Asoke*. Si Sa Ket Province. In S. Tanabe (Ed.), *Imagining Communities in Thailand: Ethnographic Approaches*. Chiangmai: Mekong Press.

Maleki, M. R., Moradi, E & Parsa, S. (2014). Rural Tourism as a Way to Rural Development. *International Journal of Academic Research*, 6(4), 72-78.

Tanabe, S. (2008). *Introduction: Imagined and Imagining Communities*. In S. Tanabe Ed.), *Imagining Communities in Thailand: Ethnographic Approaches*. Chiangmai: Mekong Press.